

Yayın Deęerlendirme / Review

**İsmail Hakkı AKSOYAK, *Kefeli Hüseyin Râznâme*
Transcription and Facsimile, Sources of Oriental Languages
and Literatures, The Department of Near Eastern Languages
and Civilizations Harvard University, 2005, XIII +368.**

Ayşe YILDIZ

İnsanların geleceğe yönelik merak duygusu, tarih boyunca toplumlarda çeşitli fal türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Falın kahve, çiçek, kuş ve kumdan el, kitap hatta kutsal kitaplara uzanan geniş bir malzemesi vardır. Kitap falı, İslâmiyetten önce de Ortaçağ'da Musevîler arasında görülen bir gelenektir. Kutsal kitapları Tevrat'tan fal baktıkları bilinmektedir. İslâmî dönem Türk toplumunda fal, "geleceğin sadece Allah tarafından bilinebileceği inancı" sebebiyle ihtiyatla yaklaşılan bir konu olmuştur da "fala inanma falsız da kalma" gibi ifadelerin de ortaya çıktığı bir ortamda, inanarak ya da inanmayarak, fal toplumun bir gerçeği olarak yaşamıştır. Hatta, padişahların sefere çıkarken müneccimlere danıştığı da günümüze gelen rivayetler arasındadır. *Râznâme*'de Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi öncesinde Kur'an'dan yaptığı tefe'ül de şu şekilde anlatılır: "*Merhûm sâhib-kırân u firdevs-mekân Sultân Selîm Hân... Arabistân vilâyetini feth u teshîre müteveccih ü âzîm olup Dârü's-selâm-ı Şâm'a dahil olduklarında diyâr-ı Mısır'ı kuvvet-i kâhire ile bi-avnillahi teâlâ zabt itmek müyesser olur mı? diyü niyyet-i hâlise ile Kur'ân-ı azîmetü's-şândan tefe'ül buyurdıklarında bu âyet-i pür-beşâret husûl-ı murâda işâret eyler...*" *Râznâme*, s.206.

Başta Kur'an olmak üzere, Hafız Divanı ve Mevlana'nın Mesnevi'si gibi kitaplardan fal bakılması yaygın bir gelenek halini almıştır. Kitap falında Hafız Divanı'nı kullanma diğer kitaplara oranlara daha yaygın bir gelenektir. Kefeli Hüseyin'in *Râznâme* adlı eseri de büyük ölçüde Hafız Divanı'ndan tefe'üle dayanan mensur bir eserdir. Eserin kitap falına örneklik teşkil etmesinin yanı sıra secili Türk nesrinin, adı çok fazla ön plâna çıkmamış, başarılı bir örneği olduğu da görülecektir. Sözü edilen çalışma, Harvard Üniversitesi Yakın Doęu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü tara-

bilig ♦ Yaz / 2005 ♦ sayı 34: 195-198

© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

findan Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin'in editörlüğünde 2005 tarihinde tenkitli metin ve tıpkı basım olarak yayımlanmıştır.

Râznâme'nin Tenkitli Metni, bir giriş ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tarih boyunca fal geleneği, fal çeşitleri ve insanların fala yaklaşımı ele alınmıştır. I. bölümde Kefeli Hüseyin'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. Bugüne kadar Kefeli Hüseyin'in hayatı ve eserleri üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olması sebebiyle bu bölüm Kefeli Hüseyin'in biyografisi için de önemli bir kaynak durumundadır.

II. bölümde *Râznâme* hakkında bilgiler derlenmiş, eserin biyografik nitelikteki eserler ve letaifnamelerle benzer ve farklı yönleri irdelenmiştir. *Râznâme* çoğunlukla Hafız Divanı'na dayalı kitap fallarına dayalı hikâyelerin anlatıldığı bir eserdir. Bugüne kadar eser üzerinde çalışma yapılmadığı gibi, kaynaklarda verilen bilgiler de farklılık göstermektedir. Onu fal kitapları arasında gösteren kaynakların yanı sıra letaif kitapları grubuna dahil edenler de vardır. *Râznâme*'de yer alan hikâyeler, anlatıcı, vak'a, zaman, mekan ve şahıs kadrosu açısından incelenmiş, hikâyelerin dil ve anlatım özellikleri üzerinde durulmuştur.

Eski Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar çoğunlukla metin aktarma boyutunda kalmıştır. Oldukça yoğun bir emek ve mesai harcanmasına karşılık çoğu kere ortaya konan şey, eski harfli bir metni nüsha farkları göstermek ya da nüshalardan hareketle bir metin kurmak noktasında kalmaktadır. Bu işin oldukça uzun bir zaman ve uğraş sarfetmeyi gerektirdiği de yadsınamaz. Ayrıca metin üzerinden yapılacak inceleme ve üslûp çalışmaları için de sağlam metinlerin elde bulunması son derece önemlidir. Ancak ne yazık ki alandaki çalışmaların sadece bir aşamasını oluşturması gereken tenkitli metin, farklı gerekçelerle, çalışmaların amacı durumuna gelmiştir. Bu noktada *Râznâme*'nin kapsamlı sayılabilecek giriş kısmı alandaki iyi modellerden biri olması noktasında önemlidir.

III. bölümde inceleme kısmına dair bir dizin; IV. bölümde sonuç ve kaynakçaya yer verilmiştir. V. bölüm *Râznâme*'nin tenkitli metninin yöntemine ayrılmıştır. Bu bölümde nüsha tavsifleri ve metin kurulurken izlenen yöntem hakkında bilgi verilmiş, nüshaların soyağacı çıkarılmıştır. Ülkemizde Eski Türk edebiyatı alanında yapılan tenkitli metin çalışmalarında bir birlik ve tutarlılık olduğunu söylemek çok zordur. Tenkitli metin çalışması yapan pek çok araştırmacı adetâ kendi yöntemini kendisi oluşturmakta, yeni bir terminoloji kurmakta ve nüsha tercihlerini neye göre

yaptığı konusunda ikna edici bilgiler vermemektedir. Bu yüzden 36 nüshası bulunan *Râznâme*'nin tenkitli metni oluşturulurken izlenen yöntem, nüsha tercih ve eleme kriterleri ile eserdeki 192 hikâyenin hangi nüshalarda yer aldığı hangilerinde yer olmadığını gösteren tablo İ. H. Aksoyak'ın bu konudaki titizliğinin de bir göstergesidir. Tenkitli metnin amacının müellifinden kaleminden çıkan ya da ona en yakın metni oluşturmak olduğu bilinmektedir. Bir eserin tenkitli metni oluşturulurken müellif hattı bir nüsha, esere sonradan müellifi tarafından ekleme ya da çıkarma yapılmadıysa, esas kabul edilecek nüshadır. Fakat müellif, ilk yazımın ardından esere müdahalelerde bulunmuşsa artık bu nüsha eskisi kadar önemli olmayabilir. *Râznâme*'nin tenkitli metninde de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Ali Emirî (AE) nüshasının müellif hattı olduğu bildirilmesine karşılık, müellifin eserine yaptığı son değişiklikleri içermemesi sebebiyle metin tenkidinde elenen nüshalar arasındadır. Bu da metin tenkidinde amacın “müellifin kaleminden çıkan en son nüsha”ya ulaşmak olduğunun bir göstergesi olması açısından önemlidir.

V. Bölüm, *Râznâme*'nin tenkitli metninin verildiği bölümdür. Burada eserdeki 192 hikâye yer almaktadır. Hikâyelerin öncesinde yaklaşık 5 varaklık hikâyelere giriş mahiyetinde manzum-mensur karışık bir bölüm vardır. 7 beyitlik Farsça kısmın ardından divan dibacelerindeki hamdele kısmına denk gelen bir bölüm ve eserin yazılış sebebi (sebeb-i te'lif) ile müellifin eseri hakkındaki düşüncelerinde oluşan bir kısım ile mesnevilerde görmeye alışkın olduğumuz “ser-âgâz-ı kitâb” başlıklı Türkçe 5 beyitin ardından hikâyelere geçilmiştir. Hikâyeler içeriklerine paralel olarak müstakil birer başlık taşırlar. Genelde hikâye kişinin ismi hikâyeye adını vermiştir (*Rû-siyâhî-i Şâir-i Habeşi* vb.). *Râznâme*'de yer alan hikâyeler, aşk hikâyeleri; Hâfız, Câmî ve Mevlana gibi büyüklerle ilgili hikâyeler; seyahatleri konu alan hikâyeler; fetih ve isyan konulu hikâyeler; sağlık konusunda fala dayalı hikâyeler; mansıp ve hediye ilgili hikâyeler; hapisten kurtulmayı konu alan hikâyeler; mezar ziyaretlerini konu alan hikâyeler; rint ve sarhoşlara dair hikâyeler; mahlas veya isim almayı konu edinen hikâyeler ile konuları bunların dışında olan diğer hikâyeler şeklinde inceleme kısmında alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir.

Dizinler başlıklı VII. bölümde özel adlar dizininin yanın da metinde tekrar özelliği gösteren kalıp ifadeler ile metin içindeki fallarda çıkan beyit ve ibarelere ait dizin de yer almaktadır. Bu dizinde, bu ibarelerin kaynağı, sayısı ve kullanım sıklığı tablolastırılarak sunulmuş; böylelikle hikâyelerde geçen bir beyitin hangi şaire ait olduğu ve kaç defa kullanıldığı konu-

sunda da sayısal veriler ortaya konulmuştur. Son olarak VIII. bölümde eserin Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nüshasının tıpkı basımı verilmiştir.

Ortadoğu coğrafyasında kitap falı geleneği hâlâ canlı bir şekilde yaşamaktadır. Özellikle klâsik şiirdeki zirve isimleriyle tanınan İran'da bugün bile Hafız Divanı'ndan tefe'ül edilmektedir. Doğruluğu tartışılabilir bir gerçeklik olduğu inkar edilemeyecek olan ve giderek unutulmuş kitap falı geleneğini bu eser aracılığı ile günümüz insanına yeniden hatırlatan ve 17.yy edebî Türk nesrine ait başarılı bir örneği bizlere sunan İsmail Hakkı Aksoyak'a teşekkür ederiz.

